

KÜÇÜKÇEKMECE GÖLÜ KUZeyBAtI KIYISINDA ORTAYA ÇIKARILAN YAPILARDA BULUNAN TUĞLALAR ÜZERİNDEKİ DAMGALAR HAKKINDA ÖN RAPOR

MUSTAFA H. SAYAR*

Küçükçekmece gölü kuzeybatı kıyısında ortaya çıkarılan yapılar grubunda, birbirinden farklı dönemlere tarihlenen duvar yıkıntıları arasında, büyük çoğunluğu 35x30 cm. boyutlarında olan ve kalınlıkları 4,5 ile 5 cm. arasında değişen, çoğu parçalanmış halde ele geçen tuğlalar üzerinde damgalar bulunmaktadır. Tümü çukurlaştırılmış alanda, iki satır halinde kabartma harflerle yazılmış olan tuğla damga yazıtlarının hepsinin başlangıcında ve bitiminde birer haç kabartması bulunmaktadır. Şimdilik sadece birkaç damga üzerinde üç satırlık yazıt metni görülmektedir. Tuğlaların üzerlerindeki damgalar, M.Ö. 4.–6. yüzyıllar arasında inşa edilen diğer tüm yapılarda olduğu gibi, Küçükçekmece gölü kenarındaki bu yapılarda da, tuğlaların yapı duvarlarının öngörülen kalınlıklarına uygun boyutlarda üretilmesinin denetim altında olduğunu kanıtlamaktadır. Ancak bu damga yazıtlarında geçen şahıs isimlerinin ve buradaki kısaltmaların kesin olarak ne anlama geldikleri henüz tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır.¹ Tuğla damgalarının bir bölümünde, on beşer yıllık zaman dilimlerinden oluşan dönüşümlü bir takvim sistemi (*indiktion*) kullanılmıştır.²

Bu damgalar arasındaki en büyük grubu, Ioustinianus devrinde Konstantinopolis'te inşa ettirilmiş olan birçok yapının tuğla damgalarında adı geçen

“Aberkios”un ismini içeren on dört adet damga oluşturmaktadır.³ Aberkios’un adının geçtiği tuğlalar daha önce Ayasofya, Büyük Saray, Kalenderhane Camii, Saraçhane’deki Aziz Polyeyktos Kilisesi kalıntılarında ve Küçükçekmece’deki Rhegion yerleşmesindeki yapılarda bulunmuştur.⁴

Küçükçekmece kazılarında bulunan tuğla damgalarında görülen isimlerden biri de “Gelasios” olup bu ismin geçtiği damgalar, daha önce genellikle Ayasofya ve Aya İrini arasında, 1946–47 yılları arasında yapılan kazılarda ele geçmiştir. Ayrıca kara surlarında da bu ismi içeren tuğla damgaları bulunmuştur. Gelasios ismini içeren tuğla damgalarının 5. yüzyıla tarihlenmeleri şimdilik daha kuvvetli bir ihtimaldir.⁵ Küçükçekmece kazılarında da bugüne değin Gelasios isminin geçtiği beş adet damgalı tuğla bulunmuştur.

Diğer bir grubu ise Constantinus, Constantius ve Constans isimlerinin geçtiği damgalar oluşturmaktadır. Şimdilik sayısı altıya ulaşan bu damgalar da Konstantinopolis’te, başta Büyük Saray ve Ayasofya olmak üzere hemen tüm kamu yapılarında bulunmuştur.⁶

Daha az sayıda olan şahıs isimleri “Gaius”,⁷ “Marcus”⁸ ve “Paulus”⁹ tur.⁹ Bir diğer grup da tanrıya yakarış ifadeleriyle başlamaktadır. Bu damgaların

* Prof. Dr.; İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Ana Bilim Dalı.

¹ Cyril Mango, *Bizans Mimarisi*, özel basım, Ankara, 2006, s. 11 (ilk basımı: Cyril Mango, *Architettura bizantina*, Milano, 1974).

² Tuğla damgalarında görülen *indiktion* tarihlemeleri hakkında bkz., Cyril Mango, “Byzantine Brick Stamps”, *American Journal of Archaeology*, 54, 1950, s. 22 vd.

³ Esasen çok yaygın bir şahıs ismi olmayan Aberkios’un, geç antik devirde Hierapolis piskoposu Aberkios’un isminden ötürü, Anadolu’da Roma İmparatorluğu döneminde Hıristiyanlığı kabul edenler arasında yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. 451 yılında yapılan Khalkedon Konsili’nde Hierapolis, Aberkios ismindeki bir piskoposla temsil edilmekteydi. Hierapolisli Aberkios hakkında bkz., Peter Thonemann, “Abercius of Hierapolis: Christianization and Social Memory in Late Antique Asia Minor”, *Historical & Religious Memory in the Ancient World*, ed. Beate Dignas ve R. R. R. Smith, Oxford, 2012, s. 257–282.

⁴ İstanbul’da Aberkios isminin geçtiği tuğla damgalarından örnekler hakkında bkz., Jonathan Bardill, *Brickstamps of Constantinople*, New York, 2004, s. 169–170.

⁵ İstanbul’da Gelasios isminin geçtiği tuğla damgalarına örnekler hakkında bkz., Bardill, *Brickstamps of Constantinople*, s. 200–201.

⁶ İstanbul’da Konstantin isminin geçtiği tuğla damgalarına örnekler hakkında bkz., Mango, “Byzantine Brick Stamps”, s. 19–27; Bardill, *Brickstamps of Constantinople*, s. 286–295.

⁷ İstanbul’da Gaius isminin geçtiği tuğla damgalarından örnekler için bkz., *a.g.e.*, s. 197–199.

⁸ İstanbul’da Marcus isminin geçtiği tuğla damgalarından örnekler için bkz., *a.g.e.*, s. 309.

⁹ İstanbul’da Paulus isminin geçtiği tuğla damgalarından örnekler için bkz., *a.g.e.*, s. 323–326.

Damgalı iki tuğla örneği.

Küçükçekmece kazılarında ortaya çıkarılan yapılarda da bulunmaları, bu bölgede imparatorluk yönetimi için yaptırılmış bir yapılar grubu olabileceği ihtimalini düşündürmektedir.

Damgalarda isimleri geçenlerin kimler oldukları ve görevlerinin ne oldukları hakkında kesin bir görüş belirtmek bu aşamada mümkün görünmemektedir. Ancak bu kişilerden bazılarının isimlerinin yanlarında *presbyteros* (rahip) sözcüğünün geçmesi bunların ruhban sınıfına mensup kişiler olabilecekleri ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Buna göre bu kişilerin, kutsal bir yapının inşasında kullanılan tuğlaların üretim yerlerinde görevli olan, tuğlaların üretimini yöneten ve kullanımına nezaret eden sorumlular olmaları ihtimal dahilindedir. Esasen tuğla üretiminin Roma imparatorluk devrinde devlet tarafından örgütlendiği bilinmekle birlikte, geç antik devirde

üretimin nasıl olduğu tam olarak bilinmemektedir.¹⁰ 14. yüzyıl kaynakları, İstanbul çevresinde küçük tuğla işlikleri bulunduğu bilgisini vermektedirler. Ancak bunların İstanbul'un nerelerinde buldukları ve devlet tarafından mı işletildikleri ya da özel teşebbüse ait olup olmadıkları bilinmemektedir.¹¹ Ayrıca büyük manastırların arazilerinde tuğla fırınları bulunduğu ve bunlarda çevre köylerden insanların çalıştığı tahmin edilmektedir. Bu kişilerin bir meslek örgütlerinin olup olmadığı da henüz belirlenememiştir.

Tüm bu damgalı tuğlalar Küçükçekmece gölünün kuzeybatısında bulunan kamu yapılarının M.S. 5.–6. yüzyıllardan başlayarak inşa edildikleri ve sonraki yüzyıllarda buradaki yapı faaliyetinin tamir ve genişletme şeklinde devam ettiği anlaşılmaktadır.

¹⁰ İstanbul'daki tuğla damgaları hakkında bkz., Alfons Maria Schneider, "Ziegelstempel aus Konstantinopel", *Oriens Christianus*, 34, 1937, s. 263–269.

¹¹ Bkz., Robert Ousterhout, *Master Builders of Byzantium*, Princeton University Press, Princeton, 1999, s. 128.

